

**Ђорђе Стојановић\***

*Институт за политичке студије, Београд*

## ТРАКТАТ О САВРЕМЕНОМ РЕПОЗИЦИОНИРАЊУ ДИСКУРСА ДРЖАВЕ\*\*

### Сажетак

*Овај рад ће покушати да презентује и анализира неке од дискурзивних компоненти дестабилизације класичног концепта државе. У том смислу у посебном фокусу ће бити њена специјална димензија (територија, територијалност и „територијална замка“) и димензија суверенитета. Са друге стране, овај рад ће се бавити и могућношћу плуралног разумевања суверенитета, ре-артикулисањем односа између анархије и суверенитета за међународни поредак и „симболичким насиљем“ модерне државе.*

**Кључне речи:** држава, суверенитет, територија, територијалност, „територијална замка“

Пре-модерни аранжман простора је почивао на феудалном систему владавине обележеном многобројним преклапајућим границама и важењима различитих аутономних инстанци власти унутар једне области, те су, условно речено, тадашњи политички ентитети, религијско-династичке заједнице, функционисале преко механизма личне лојалности и облигација, а не преко неког апстрактног, интегрисаног принципа индивидуалности и грађанства на географски недвосмислено детерминисаној/фиксираној територији (Neocleous 2003: 410; Agnew and Corbridge 1995: 85). Читава поставка дивинизованог/сакрализованог простора је, као интрансигентна репетитивна традиција, повезана са хијерархизованом субординацијом у чијем се средишту налазе Бог и Црква, то јест

\* Контакт: [georgikus@gmail.com](mailto:georgikus@gmail.com)

\*\* Овај рад је настао у оквиру пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“, бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

монарх, и сет теолошких захтева који дефинишу и оправдавају владавину. Инверзија суверенитета оличеног у лику монарха и кластера хијерархизованих веза, својствених феудалном уређењу, са профаном институцијом државе довело је до секуларних концепција и симболичких кодова моћи директно повезаних са спацијалним атрибутима. Нова формула идентитета је изражавала ексклузивну припадност заједничком територијално/правно одређеном и сингуларно централизованом простору са прецизно спецификованим границама установљеним преко суверенових моћи и признатим од стране, тада, “ембрионалног” међународног система држава. Све то указује на то да су питања која се тичу простора/територије нераскидиво повезана са концептуализацијом/разумевањем државе. Хијерархијска архитектоника средњевековне културе простора Окцидента је током Ренесансе замењена новим имагинаријумом, човек је од бића које постоји у простору постао биће које контролише простор, па је стога могао да га рационално објасни, систематично уређује и прилагоди својим жељама (Larkin 2010: 196). На политичком плану, то је значило дискредитовање и делегитимизацију било ког захтева који се тичао суверенитета, а који је био изнад државног ауторитета.

Историјски посматрано, модерна држава своје ране контуре задобија под династијом Капета, у периоду од десетог (Иго Капет, крунисан 987) до четрнаестог века (Шарл IV, умро 1328), и преко папске буле *Inter caetera* донете од стране папе Александра VI 1493. године, којом је пласирано “глобално линеарно мишљење” као форме спацијалне освешћености (Schmitt 2006 [1950]: 87)- перципирање планете као просторно подељене и спецификовне којој европској сувереној сили демаркирани делови припадају (Buck-Morss 2000: 32), да би се консолидовала након Вестфалског мира 1648, када је и дефинисана идеја суверенитета какву, најчешће и данас познајемо. Наиме, Тридесетогодишњи рат, започео 18. 05. 1618. Прашком дефенестрацијом је у својој раној фази означен као верски рат између протестанатских и католичких држава, да би касније прерастао у општи европски сукоб. Завршио је октобра 1648. потписивањем мировних уговора у вестфалским градовима Оснабрику и Минстеру. Поред директних резултата: промоције верске толеранције, девастације империјалног и клерикалног универзализма, те деградације папинства на међународни фактор другог реда, дугорочно посматрано Вестфалски мир је иницирао стварање модерног међународног система утемељеног на територијалним и сувереним ентитетима, то јест државама, са чврсто утврђеним границама, елиминисањем мешања екстерних актера

у домену аутономних интерних аранжмана власти неке државе и анулирањем преклапајућих политичких и религиозних лојалности (Bring 2000: 58-62; Kurtulus 2005: 130-133).

Аутор овога трактата не жели да улази у дубље диспутације о томе колико је Вестфалски мир заиста историјска преломница, а колико мит (Osiander 2001; Akashi 2009), то јест да ли је модерна држава настала 1648. године или крајем седамнаестог века у пост-револуционарној Енглеској (Teschke 2003: 249). То имплицира да не подржава нити “ортодоксну (про-митолошку)” нити “херетичку (демитологизирајућу)” академску струју из најмање три разлога: (1) из уверења да историја није скуп задатих/супстанцијализованих дешавања већ “отворени простор” за читаву палету интерпретација и реинтерпретација; из (2) уверења да фабриковање/грађење историје није нужно њено фалсификовање; и (3) због “аналитичке негентропије” (спречавања непотребног губитка истраживачке енергије), то јест због тога што “историографско-симболички” монументализам Вестфалског мира покрива један део академске заједнице и изражава одређени конвенционални скуп идеја с којима оперише овај рад (то се односи и на разумевање пост-Вестфалске ситуације, јер се реферира на Вестфалски пандан чак и она када је анти-Вестфалска). Уосталом, митови тога ранга на међународној сцени имају улогу да покрену “стварност већу од самог живота” (Beaulac 2004: 39), јер, као што је познато, они нису само описивање и репрезентација, такозване, објективне стварности, већ партиципирају и у њеном стварању и у њеном мењању.

Као важан историјско/идејни моменат у инверзији религијско-династичког постамента у реализацији (суверене) политичке моћи са народно-територијалним принципом у упражњавању исте, можемо да идентификујемо формулисање културно-идентитетске логике аутентичности и дистинктивности у чије име држава делује и функционише, што је кулминирало у концепту нације, то јест националне државе, карактеристичном за период Простевитељства и романтичарско потенцирање владавине народа и патриотизма. Додаћемо и да, конфигурисано од стране самих држава, савремено оперативно, међународно правно разумевање услова за признавања држава као суверених подразумева: (1) Монтевидејском конвенцијом о правима и обавезама држава (1933) обухваћене минималне критеријуме- дефинисану територију, сталну популацију, владу и способност успостављања односа са другим државама; (2) испуњавање међународних облигација, посебно оних које се тичу права власништва; и (3) распадом Југославије инициране захтеве у смислу владавине права, демократије, људских

права и заштите националних мањина (Biersteker 2013). Наравно, овако постављене критеријуме не треба доживљавати као свршене и коначне, они су подложни сталној компетитивности различитих државних пракси: оно што је важно јесте њихово перпетуирано мењање, њихова динамика, чињеница да нису “залеђени” у времену и простору.

Из угла политичке теоретизације, не разматрајући да ли је посредован/актуелизован са моћи из неке потенцијалности преегизидентног стања, или је чисто релационе, процесуалне, ситуационе, релативистичке, тополошке, то јест, конструктивистичке природе, простор је нешто што аутоматски не имплицира разграничење и границе, он је наизглед компактан, хомогенизован, инваријабилан и некомпартментализован. Без обзира, дакле, да ли се ради о нестандартној релативистичко-релационистичкој, рекли би, дестабилизацији простора, у смислу “еквилибријума спацијалне неизвесности” условљене различитим критеријумима (ре)скалирања, или, пак, рецимо, о чврстом и монолитном позитивистички стабилизovanом и извесном апсолутном простору, свака просторна интервенција, прецизније- интервенција у простору, резултује партитативним дискурсом/наративом територије и територијалности. Још прецизније, ако апстрахујемо апсолутни простор где је то очигледност, чак и када је релационо постављена у смислу експланаторне аверзије према границама и затворености (неконвенционалним форсирањем мрежа, флукова и потпуне отворености), чак и онда када је “флотантна” ствар, концепт, наратив или дискурс који је перманентно мутабилан/флукутирајући, привидно лоцирана у самим релацијама, језику/митевима/култури, а, наравно, политички елаборирана: територија/место је “квантни” исходни пункт/јединица социјалног простора, најмањи могући износ пост-фундационалистички променљивих кодова путем којих се и схвата и манифестује. Простор се, дакле, открива преко територије/територијалности. Међутим, територија није само епистемички квалитет, начин сазнавања простора. Он га и твори, али на начин да му не претходи. Територијом/територијалношћу, сваки пут изнова, меримо и дефинишемо простор.

Простор без територије није лако замислива апстракција у ниједној од својих могућих валенција, и онда када се ради о мрежно-релационом модалитету, али чак и онда када се, у “најбруталаннијој” варијанти, дефинише као независтан од тога да ли се у њему нешто налази или не- када се схвата као празни/испражњени Њутнов апсолутни простор (Newton 1974 [1686]: 6-13). Претходна тврдња индиректно имплицира идеју о блискости, самерљивости

и консонатности мрежног третмана просторности и територије, логику преклапања а не контигвитета, што, по мишљену аутора, резултира анулирањем компетитивности између два концепта на линије “дехерметизације” територије и територијалног конвертовања мрежа (cf. Painter 2010: 1093-1094). То, опет, свакако не значи њихову аутоматску инверзивност, али свакако указује на повишени степен принципијелене мутуалности и, условне, испреплетаности (неке врсте “лаке” про-дијалектичке повезаности). Поред тога, овакав тип интерпретације оставља могућност да се место, као политички ентитет, изједначи са флуидним, тополошким, порозним или контингентним одређењем територије и *vice versa*, то јест да се елиминише ригидна територијална фетишизација пресудности граница *in genere* (што никако не значи укидање свих њених варијетета и аспеката). Другим речима, проблем се, једним делом, измешта на ниво политичког ишчитавања, на територијалност, оправдавајућу територијалну реторику, имагинацију и репрезентацију, у смеру који је профилише као погодну за фузионисање различитих облика друштвених пракси и деловања-ограничена отвореност (cf. Malpas 2012). Тумачење територија као социјалног “кванта”, који није трансисторијска или транскултурална форма првог и последњег узрока спацијалних пракси и структура, значи заправо да није део неког задатог просторног универзума или да је сама просторни универзум, већ да је израз и креатор плуриверзалних простора, наизглед паралелних и аутаркичних а, заправо, преклапајућих и тангентних спацијалних јединица.

Територија овде дефинитивно није само конструисани скаларни, онтолошки, или семиотизовани “квант” социјално перципираног простора, где дисперзивне “колебљиве/вибрантне” границе постоје да би биле замењене неким другим, подједнако неухватљивим “колебљиве/вибрантним”, границама, где, рецимо, наново бивају наративно (ре)етаблиране реформулисаним историјско-симболичким граматицама, концептуално еквидистанциране у односу и на “споља” (на простор), али и у односу на “унутра” (на место): однос који се овде покушава успоставити није апсорпционе/асимилационе већ генеричке природе. Онолико колико је научни, јавни или колоквијални језик територије израз неког односа моћи (где је државна варијанта само једна од инстанци те релације), толико је и његов политички супстрат и његова политичка технологија. Територија се, дакле, може концептуализовати и као простор и као место. Њено синегдохијско изједначавање са простором није спорно, јер и територија и место су и простори и његови фрагменти, док се до синегдохијског односа са местом (што је манифестација

франкофонског приступа проблему) долази преко става да су оба концепта/дискурса како семиотизовани, друштвено квалификовани/продуковани, тако и квинтесенцијализовани моменти света живота. Притом, би овде оставио по страни, фисију осећаја места на локацију/простор и окупацију те локације, на физичко место и феноменолошки простор, на безлични осећај да нешто има лонгитуду и латитуду или адресу (у свету који је оптерећен истошћу, укалупљеношћу, неаутентичношћу или “безместношћу”, рецимо, шопинг молова и Интернета) и на емоционалност нечега што се тиче живљења на тој адреси, места испуњеног, потенцијално регресивном, носталгијом и реминисценцијама (cf. Agnew 2011).

Компатибилно са поставком Бернара Дебарбијеа (Bernard Debarbieux), територија је друштвени конструкт који спаја физички/материјални/географски простор са специфичним поретком/системом вредности, на начин да вишеструка и комбинована значења приписује сваком његовом елементу (месту) или дисконтинуитету (Del Biaggio 2015: 40). Другим речима, свака компонента територије је једнака њеном симболичко-вредносном коду, док је свако одступање исто тако симболичко-вредносно кодирано. Заправо, ради се о манифестацији кластера односа човека/социјалних група према свету: комплекс/ансамбл посредованих и никада довршених односа (ангажовањем кодова, идеја, знања, језика или инструмената и апарата) са спољашношћу и другошћу преко многобројних друштвених, просторних и временских скала, а зарад афирмисања и одржавања властите/групне аутономије (Raffestin 1984, 2012; Klausner 2012; Pedrozo 2017). Главна разлика између англосаксонског и, у овом раду форсираног, франкофонског приступа територији лежи у томе што англосаксонски приступ аргументационо изједначава територију са државом, док франкофонски модалитет то не чини. Притом, територија није ексклузивни, али је свакако есенцијални, формат/хипостаза државног простора, а још мање је ексклузивни формат/хипостаза политичког простора.

Неподржавајући мишљења по којима ширина значењске платформе неког појма директно сведочи о конфузности и ненаучности његовог разумевања, одбијајући дакле сепарацију на колоквијални, естетски и академско-научни жаргон као експлицитну полугу манипулације, смаграмо да, контрарно томе, ширина говори о изнијансираности, суптилности и софистицираности неког појма, не одбацујући могућност да је та иста ширина извор банализације/тривијализације или прикривања незнања, неинвентивности и некреативности. Имајући то на уму, навешћемо осам “класа” значења и употребе појма територија које идентификује Жак Леви (Jacques

Lévy): (1) из модернистичког ракурса, појам територије је, једно време, стављен у други план, а у корист појма простор, због математичко-геометријске апстрактности/денотативности простора, то јест неупоредљиве културно-историјске аутентичности/конотативности територије; (2) саобразно претходном, територија је изједначавана и наизменично коришћена са апстрактним појмом простора због свог културно-историјског спецификаума; (3) у политичким и економским наукама, територија је коришћена као синоним за место, сведочећи о одређеној укорењености и идентитету који се могу искористити као потенцијали за развој и бивајући опозитна појму глобалног; (4) на епистемолошком плану, територија је стварни, социјализовани и актуелизовани, простор, док је простор концепт који омогућава да територија буде мишљена; (5) у политичкој науци и међународним односима, територија манифестује границама детерминисани и регулисани простор; (6) као етолошко-биолошка алегорија, територија је насиљем контролисани простор; (7) територија се дефинише и као апроприрани простор, па се као таква реферира на идентитески квалитет сваког простора; и (8) територија се, у смислу историјске периодизације и апострофирања друштвеног и индивидуалног идентитета, може одредити као алтернатива геомеријском картезијанском спацијализму (Painter 2010: 1099). Уочавајући недостатке и преклапања у побројаним дефиницијама, Леви предлаже поделу на топографску и тополошку метрику, где метрика представља начин мерења и третмана дистанце. Док тополошки простори обухватају дисконтинуиране објекте мрежа и ризома,<sup>1</sup> територија манифестује топографски простор континуираних објеката. Мишел Луисо (Michel Lussault), опет, користи трипартитну класификацију друштвеног простора на места (недељиве социо-спацијалне целине), области (дељиве и континуиране топографске социо-спацијалне целине) и мреже (дисконтинуиране тополошке просторе социјалне повезаности). Територије су, по њему, идеал-типске области (*ibidem*: 1100).

Размотримо сада могућност да је људска територијалност неки етолошки феномен.<sup>2</sup> Постоје, дакле, животиње, на нижем

1) Алтернативни ризомски начин повезивања просторних мрежа и приказивања света је супротност арборалном моделу (нпр. породичном или историјском стаблу, то јест свему оно што се репрезентује као етиолошки ланац сукцесивних дешавања), он је нелинеаран и нехијерархизован, све може настати и развијати се из било које тачке и у било ком смеру, не постоји нека центрипетална сила или оса дешавања, а главне карактеристике такве поставке су процесуалност и трансформативност (Deleuze and Guattari 1987; Grabher 2009).

2) Етологија је наука која се бави начином живота појединих организама, биолошким проучавањем понашања животиња у њиховим хабитатима, док се људска етологија бави проучавањем понашања човека стављајући нагласак на филогенетски пренесене и генетски детерминисане правилности и варирање понашања (Immelmann 1980: 8).

степену развоја, код којих је територијално понашање, заједно са потребом за постављањем граница, урођено и инстинктивно, док се код виших примата територијална компонента понашања врло ретко региструје (Ewer 1968: 94). Мада је Соџа (Soja 1971: 13) апо-строфирао да за већину друштава важи правило социјалног дефинисања територије, а не територијалног дефинисања друштва, он је на самим почецима своје каријере, разматрајући територијалност као мулти-скаларни бихевиорални феномен организовања простора на принципима утицаја или доминације, са импликацијама које сежу до обликовање идентитета и разумевање места, правио аналогiju између људског и животињског територијализма. Међутим, било би крајње погрешно инсистирати на њиховој концептуалној хомологности, узимати здраво за готово неки, још увек научно недоказани, псеудо-биологистички “територијални императив” (Ardrey 1966) узрокован сетом еволутивних филогенетских карактеристика људи које дефинишу и усмеравају људско понашање ка освајању, контроли и одбрани територије.

Истине ради, Соџа (Soja 1989: 150, fn. 9) ће као главни недостатак таквог концептуалног приступа касније регистровати отклон према било каквој друштвено-политичкој аргументацији. Жан Готман (Jean Gottmann) напушта бихевиоралну конотативност у експликацији територије и пласира историјску периодизацију као битан интерпретациони елемент, али територија је још увек ахисторични, универзално-неутрални феномен (Gottmann 1973). По њему (*ibidem*:1-15), држава као политичка институција не може бити разматрана без спацијалног детерминисања преко територије, која је компартментализациони модел простора базиран на партитативности, диверзификацији и организацији са две фундаменталне функције: обезбеђивања сигурности и реализацију социјалних могућности. Роберт Сак (Robert Sack) као *differentia specifica* између људске и анималне територијалности идентификује чињеницу да је прва културно/симболичко/вредносно кодирани процес усмерен ка реализацији неких аутентичних политичких или друштвених циљева, док је потоња чисто инстинктивне, рекли би “сигналне” или рефлексивне, виталистичке природе (Sack 1983, 1986).

Уважавајући претходно, нааправимо сада разлику између територије и територијалности. Условно речено, територија представља, донекле хомогенизовани, (макро-мезо-микро) фрагмент простора повезан са појединцом, групом или институцијом која га присваја или запоседа и коме су инхерентне (оперативно меке или чврсте) границе, док је територијалност комплекс наративно усклађених скриптова/симбола/икона/кодова, који варирају током



времена и у зависности од од партикуларне културе/друштва, путем којих успостављамо однос са територијом, процес артикулисања и реартикулисања, најчешће историјски конфигурисаног, „полагања права“ на специфичну територију. Територијалност је политичка “мета-инстанца” утицања или контролисања људи, феномена и односа преко контролисања, организовања или владања/управљања одређеном територијом- модус моћи над простором (cf. Sack 1986: 1, 5, 19-21). Збирно узето, за Роберта Сака, територијалност је више конструкт него социјални продукт. Она је флотантни дискурзивни/наративни алгоритам путем кога територија псеудо-акумулира овај или онај симболичко-значењски потенцијал. Најшире постављено, она “започиње и завршава” симболичко-значењском шифром територијалних граница (манифестованом преко патриотске литературе, епске и лирске поезије и популарних патриотских песама, одређених ритуалних националних празника, историјских и географских уџбеника, слика граничних прелаза и војних граничних пунктова или дизајна самог пасоша). Контемплирање територијалности неизбежно ставља у први план онтологију моћи и њено свакодневно испољавање као важну аналитичку оптику у перцепцији социјалног и политичког фабриковања територија. Она није стратегија/пројекат/агенда која се ставља у погон зарад неке сингуларне територијално-политичко-социјалне телеологије, остваривања партикуларних циљева и сврха, територијалност је, пре свега, процес инициран и генерисан читавим спектром односа који на једном месту спајају како појединце и групе тако и материјално-дискурзивну ситуацију/амбијент.

Етимологија речи територија, као спацијално-политичке јединице простирања одређене власти/моћи, је повезана са латинским речима *terra*, са значењем земља, земљиште, и *territorium*, са значењем обрадивог, пољопривредног земљиште које је окруживало, било додатак, неком месту, најчешће граду или неком религиозном (нпр. манастирском) комплексу, са наменом њиховог опскрбљивања провијантом (Elden 2011: 262, 2013: 11, 63; Dahlman 2009: 77). Док оба појма изражавају политичко-економску димензију територије, њену вредност као потенцијалне робе која подразумева располагање са природним ресурсима, *territorium*, услед повезаности и са глаголом *terrere* (уплашити се), садржи одређене ексклузивне стратегијско-тактичке политичке импликације, манифестоване преко односа моћи инкорпорираних у појму “терен” (*terrain*), али ни један ни други термин нису довољни за модерно разумевање територије базиране на политичко-легалној и политичко-техничкој димензији.

Сагласно Стјуарту Елдену (Stuart Elden), док први аспект представља сет питања повезаних са тематом суверенитета, јурисдикције и власти, други аспект покрива картографске технике премеравања и, њима конвергентна, питања/темате контроле (Elden 2009: xxv-xxviii; 2010: 801). Из политичког угла, изгледа да измерити простор, као по неком аутоматизму подразумева и његову контролу, можда не оног који мери, али неког другог политичког актера свакако. Аналогно томе, еволуција математичко-геометријског знање може фигурирати као исходни модалитет контроле територије. Такође, термин територија се понекад користи за скицирање стања неког политичког ентитета који није досегао стање државности, па се тако територија може описати и као однос између суверенитета, земље и људи, као антецедент, предуслов државности, као агенс и катализатор. Одбацујући довољност биолошке и социјалне оптике за разумевање територије, Елденова филолошко-лингвистичка поента се састоји у томе да се историјска могућност територије фундира на претпоставци квантификативног и израчунљивог географског простора, који своје концептуално извориште има у Декартовој аналитичкој геометрији.<sup>3</sup>

Реперкусија тако постављеног приступа је да границе нису носећи, дефинишући елемент територије, већ акцидентални проблем другог-реда директно завистан од партикуларног разумевања калкулативних једначина и, следственог, спецификаума у поимању простора. Главни недостаци оваквог приступа су експланаторна несензибилизованост за културне и афективне перспективе у разумевању територије, те, преко увођења термина територијално, занемаривање могућности да је космогонија територије повезана са нелинераним пре-модерним праксама/форматима присвајања, поделе и регулације земље без обиза на егистирање или развијеност геометрије као науке, са следственим заобилажењем транслације не-западних значења границама детерминисаног политичког простора (Antonsich 2010). Претходно имплицира респектовање пост-колонијалног приступа (Bhabha 1994; Appadurai 1996; Sakai 1997; Chakrabarty 2000) који на најдиректнији начин, поред пост-структурализма и пост-модернизма, пледира за резистенцију манипулативној културној инвазији само-прокламованог европског и америчког знања као просветитељски ексклузивног и универзалног, а свега осталог као вредносно контаминираног и фалсификованог знања, као пароксијалног и провинцијалног.

3) Додајмо овоме да је Дејвид Хјум (David Hume) тврдио како геометријски објекти, оне површине, линије и тачке, чије се мере и позиције анализирају, нису ништа друго до идеје које нису и нити могу да постоје у природи (Hume: 1960 [1740]: 42-43).

Пређимо сада на значење концепта “територијалне замке” Џона Агњуа (Agnew 1994, 1998, 2005, 2015; Agnew and Corbridge 1995), условног алтерацијског израза класичне геополитичке тријаде, формуле узајамно прожимајућих, подржавајућих и оснажујућих елемената простора, власти и територије, то јест национално обележене варијације државе, суверенитета и територије. За њега (Agnew 2005: 441, 445), главна карактеристика модерног националног суверенитета је његова не-територијална онтологија, док се територија перципира попут блокова простора, а територијалност као ангажовање територије зарад политичких, социјалних или економских циљева. Ипак, обухватајући теоретски/парадигматски спектар од реализма до либерализма, то јест без обзира на то да ли је држава схваћена као место увећања корисности (то јест идејних ограничења екстрахованих из преговрања, споразума и међународних институција) или статуса (то јест структуралних ограничења екстрахованих из позиције у хијерархијски утемељеном државном систему), под територијалном замком се подразумева врло фреквентно, готово нужно, поистовећивање просторног испољавања моћи са оваквом или онаквом државом. Ради се о својеврсном државном “фатализму”/”оминозности”, о “онтолошки” неизбежној територијалној држави која нема никакву алтернативу.

Пренесено, направимо једну малу дигресију, једина права логика/супстрат/рационалност државне територијалности је историјски променљиви *raison d'état*. Оно што је у оптицају, заправо, представља манифестацију језички конструисане и митолошки подржане једносмерне симулакрумске нераскидивости између генерисања и регенерисања апсолутизованог наративно-граматичког фабриката: суверенитета на одређеној, пре и изнад свега, државној територији. То не значи да се суверенитету одузимају његови епистемички, симболички и системски квалитети, већ да се ради о скепси према његовој фиксираној “државној моносемичности”. Другим речима, у савременом свету сачињеном од сепаратних територија које тендирају партикуларној националној интегритетности, дискурс државности директно почива на прокламовању суверенитета на одређеној територији, ортодоксном суверенитету конвенционално/традиционално схваћеног као манипулативног идеала недељиве централизоване и врховне/неоспориве моћи која “извире” из искључиво једног места/позиције и која се врши на некој границама спецификованој/стабилизованој територији, омогућавајући тако благостање на унутра и међународни систем или поредак држава на споља. О суверенитету и његовом хетеродоксном пимању ће бити више речи на крају овога поглавља.

Дакле, без обзира на то да ли се ради о “реалистичкој” држави, у анархичном међународном окружењу, која се налази у сталном процесу акумулације и реакумулације моћи, или да се државно понашање детерминише преко правила, норми, принципа и начина доношења одлука, то јест преко ефеката идеалистичко-либералистички профилисане међународне кооперације, држава се перципира као неки апсолутизовани сингуларни “мета-објекат”, нека незаобилазна просторна “мета-инстанца”- територија свих територија. Такво монокаузално, дехисторизовано и деконтекстуализовано схватање, превиђа чињеницу да се коерцитивна моћ или капацитет државе не треба третирати као задат, дат једном за свагда и неоспорив на одређеној територији, већ да га треба узимати као исход многобројних и фрагилних историјских контингенција на којима почива државни легитимитет. Коначно, држава се намеће као неки “сазнајни” образац преко кога се друштво препознаје и бива препознато, и без кога је немогућ социјални поредак, мада се друштву-у-држави сасвим аргументовано може супроставити, исто толико снажна, идеја државе-у-друштву (Migdal 2001). Ако друштво не може без дискурса простора/територије, свакако није незамисливо без дискурса државе. Укратко, нужно специјализовано друштво није нужно етатизовано друштво.

Постојање аномаличних квази-држава, ентитета лишених институционално-правних својстава класичног државног, у њиховом случају- више јуридикчког него емпиријског, суверенитета, бифуркације на позитивни и негативни суверенитет,<sup>4</sup> и са таквом констелацијом подразумевајуће блиске условљености са одређеном ограниченом територијом, не значи негирање или трансцидирање државног мозаика као битног миљеа савремених политичких наратива глобалног ранга. Ради се заправо о оптирању за плурикаузалну опсервацију нових специјално-територијалних модалитета. Проблем је у томе што ти блокови простора своју онтолошку “тачку ослонца” још увек идентификују у односу на национално-државну скалу. Напуштање/раскидање са “територијалном замком” је готово увек ухваћено у ауто “замку” територијалности (Shah 2012). Кад год ангажујемо неки “супра-” или “суб-” територијални термин глобализације ми као по правилу мислимо на скалирану трансфигурацију националне државе, на њен нормативно-вредносни апендикс, а, то сви знамо, поприлично је тешко “побећи

4) Под негативним суверенитетом подразумевамо формално-правни услов анулирања спољног мешања у унутрашње послове неке државе у међународној арени, док под позитивним суверенитетом подразумевамо потенцијале који омогућавају држави супстантивни услов пружања политичких добара својим грађанима, слободу деловања у тој истој арени (Jackson 1990: 26-32)

од непријатеља кога носима на леђима”. Без обзира на евидентну егзистенцију територија ван матрице територијалне државе, и Реалистичка и Конструктивистичка школа теорије међународних односа подједнако региструје тај већ сасвим “лежеран” однос националне државе према ентропији глобализације, њену прилагођеност новонасталом модалитету анархичности света. Прецизније, логика територијалности инсталирана у националне државе се мање или више претворила у логику *raison d'état* провучену кроз све територијалне имагинаријуме и спацијалне трансформације, те се намеће питање како детектовани проблем симултано може бити и тражено решење. Потенцијални одговор лежи у потпуној деконструкцији дискурзивног некуса чије је део. Другим речима, потребно је интерпретирати мастер-наротив глобализацију не само као резултат одређених процеса који доводе до декаденције концепта граница, већ и као конститутивну компоненту истих: нужно је реактивирати спацијалну историју различитих платформи у политици разумевања глобалног, изнаћи глобалне имагинаријуме који нису оптерећени манипулативним димензијама територијалних императива и модусима перцепције моћи и власти који их прате.

У својој бриткој, интригантној и *in medias res* поентираној анализи “територијалне замке” Ниша Шах (Nisha Shah) ће идентификовати четири битна аспекта за разумевање појаве територије као политичког концепта (Shah 2012: 61-65): (1) апстракцију власти- реартикулисање разумевања моћи у смислу замене њеног екстраховања из персоналних квалитета носиоца одређеног статуса са имперсоналним, на владара и потчињене несводивим, ауторитетом државе; (2) интернационални суверенитет- ради се о својеврсном спацијалном дуализму, позиционирању унутрашњости државе, обележене редом и безбедношћу, као диференциране у односу на марцијалност међународног система држава, симултано егзистирање државе као територије и на међународне односе измештеног природног стања водило је ка формулисању територијалних лимита произашлих на непријатељству и страху, могућност политичког живота је била условљена одбраном територије; (3) пракса екстратериторијалности- претходни аспект је због могућности арбитрарног мешања и потребе отварања комуникационих канала довео до формулисања дипломатског система амбасада, места које не само да су била изолована од, већ нису ни деградирала суверенитет земаља домаћина, што је територију дефинисало и као форму материјализације моћи, али и као правну категорију која је интензификовала признање територијалне државе као супстрата легитимног ауторитета, концепт територије је прилагођаван и подешаван потребама изградње легитимног сувере-

нитета; и (4) прецизна административном демаркација- манифестује резултат дијалектичког односа између еуритмичне картографске репрезентационе моћи преко визуелне клишеизације територијалне државе и трансформације територијалности као нормативне подлоге политичког поретка у смислу перцепционог новума политичког простора (cf. Ruggie 1993; Biggs 1999, Brenner 1999; Agnew 2009; Kolers 2009; Elden 2010; Sassen 2013). Уважавајући претходно, за дискурзивну демисију територијалне замке, није потребно само разоткрити и инсистирати на историјској контингентности модерне државе, већ и “распаковати” територијалну замку територијалне замке, деконструисати хипертрфорану нормативну натурализацију границама дефинисане територије, њену ригидну и стриктну физикализацију као реификованог и догматизованог подручја/константе политике (Shah 2012: 67).

Територија, дакле, није идентична/синонимна са територијалношћу, али територијалност као правни конструкт у функцији маркирања државне власти је постала превалентна формула аперцепције територије. Као таква, територијалност је класично схваћени атрибут међународног система, где је правно испољавање државане власт постављено као неутуђиво, супериорно и омиnipрезентно у односу на територију. Саскиа Сасен (Saskia Sassen) истиче четири елемената дискорданције/асиметрије територијалности и територије као актуелно посебно важна (Sassen 2013: 24-30): (1) дебаланс класично схваћеног суверенитета делимично изазваног процесима глобализације; (2) дистинговрање правних инструмената које земље користе да би одредиле или конструисале територијалност; (3) јурисдикцијским нормама и правилима непокривене случајеве и питања повезана са територијом; и (4) дилуцију формалне државне моћи над територијом и тим регулаторним слабљењем испровоцирану редистрибуцију моћи у различитим државним секторима. Консеквентно, своју теоретску позицију односа државе и глобализације не дефинише нити као глорификацију, нити као алтерацију државе, већ као њену трансформацију. Та трансформација је обележена процесом “иницијалне денационализације”, отварања простора страним актерима, специјализованим, полу-аутономним агенцијама и међународним режимима, за третман националне територије који се, у најмању руку, делимично разликује од традиционално схваћеног суверенитета, што резултује променама како на нивоу унутрашњег устројства демократске одговорности, тако и на нивоу организационог устројства интернационалног система и међународног права (Sassen 2008: 270; 2009: 580-582).

Одбацујући класичну/стандардну/колоквијалну перцепцију државних граница као пуких географско/просторно дефинисаних демаркационих линија, Сасен (Sassen 2009: 580-581; 2013: 30-31) пледира за њихово разумевање утемељено на комбинацији различитих граничних режима са различитим садржајима, те просторним и институционалним координатама условљеним различитим типовима протока (нпр. робе, новца, информација или миграната). Граничне линије су можда најважнија карика, али ипак само карика, у дугачком ланцу контролних институција. Притом, аналитички фокус није окренут генералном повећању (преко-)граничних протока контролисаних од стране националних држава, чак и онда када се јављају као укидање граничних рестрикција (нпр. међународне финансије или услуге, као и културна размена), већ о новом спацијалном формату поимања и оперативности бордеринг процеса који резултују граничним просторима трансверзалним традиционално постављеним и уређеним границама. Ради се о границама “ембрионалних” територијалних јединица, понекад херметички затворених “спацијалних капсула”, лоцираних унутар задатих оквира државне територијалности, слично “бабушкама”, које са националном државом, поред тога што је ова учествовала у њиховом оснивању и што може дерогорати тај оснивачки акт (закон или неформални аранжман), имају високо формализоване односе.<sup>5</sup> Таква констелација није довела до нестанка или надјачавања суверенитета и територије као главних карактеристика савременог међународног/међудржавног система, али је резултовала конституисањем нових институционалних арена што је довело до делимичне децентраисаности суверенитета и денационализације територије (Sassen 1996: 29-30). Очигледно је да за Саскију Сасен неолиберализам није довео до “еманципованог” безграничног света, већ да је узроковао појаву трансферзалних просторних форми које имају потенцијале који могу да смање али и потпуно анулирају класично схваћену, национално обојену, територијалност. У том смислу, ако национална територија и није превазиђена категорија, њено разумевање је постало изузетно комплексно са могућношћу, горе објашњеног, рекли би, својеврсног ауто-дебордеринг политичко-економског процеса.

Модерна политичка теорија и теорија међународних односа територијалност дефинишу уже у односу на неке од раније изнетих

5) Сасен (Sassen 2013: 32-36) као формалне варијације трансферзалних граничних простора, као инстанце препознате од стране међудржавног система и права, наводи, на пример, WTO Општи споразум о трговини услугама- модалитет 4 или Међународни кривични суд, док под неформалним варијацијама, непризнатим и неауторизованим инстанцама, подразумева, на пример, интерне системе за приватно трговање деоницама, такозване “Dark Pools”.

поставки: као спацијално детерминисану (контингентну) политичку владавину која, историјски не нужно, али данас готово искључиво, има облик модерне националне државе, то јест националне и државне територије. Територија је, дакле, једна од исходних, “онтолошких” компоненти државе, њен идентитетски/дискурзивни нуклеус. Са јачањем вишедимензионалног процеса глобализације расле су и расправе о новом положају националне-државе у распону од тврдњи које су, уважавајући конституисање мрежа наднационалних институција и аналогног измештања чворишта моћи, пледирале за њено “обесмишљавање” и/или “распадање”, до, релативно блажих поставки, које су, уважавајућу чињеницу да се државна власт сужава или дели са другим изворима власти, пледирале за сигнификантну промену њене улоге и функција. Држава, наравно, није “поражена” ни и у епохи глобализације: успела је да задржи изузетно важну позицију. Ако се, дакле, сложимо да глобализација подразумева континуирано ширење и акцелерацију протока роба, новца, финансија, капитала, информација и људи на нивоу физичког простора, те релативно статичну и консолидовану социо-територијалну инфраструктуру која подржава такав проток, онда можемо ангажовати два амбивалентна/конфликтна процеса у стању сталног дијалектичког прожимања: (1) процес детериторијализације- као експресију спацијално-временске компресије; и (2) мултискаларну ретериторијализацију- као експресију избалансиране територијалне организације (Brenner 1999: 43). Једна од главних одлика привилегованог положаја модерне државе је повезана са амалгамацијом историјског гравитирања ка рационализацији, стандардизацији и компактности друштвених односа унутар националне територије са пуном реализацијом/остварењем те тенденције.

Територијализација је тако постала предуслов политичког и друштвеног битисања, а не резултат историјски профилисаних пројеката парцијализације и централизације. По Нилу Бренеру (Neil Brenner), епистемолошки примат државе (централности територијалног суверенитета) се базира на две премисе: (1) идеји простора као инертног друштвеног програма који нији друштвено конституисан, организован или модификован, што резултује у спацијалном фетишизму неутралног безвременог и самобнављајућег простора неподложног историјским трансформацијама; и (2) идеји државне територије као унапред задате и неизбежне аналитичке инстанце, што завршава у методолошком територијализму који све спацијалне форме и скале третира као самодоволне и територијално профилисане географске јединице (Brenner 1999: 45-46). Надовезујући се на овако постављену логику, Бреннер опсерви-



ра глобализацију или као глобални територијализам или као супра-територијализам подложен историјским метаморфозама, као дијалектички процес историјски конструисане (просторне) детериторијализације и ретериторијализације “задужен” за компоновање, рекомпоновање и декомпоновање државне политике и институција. Територија је и генерисана државним активностима/динамизмом и њихов генератор.

Идеја националне територијалне државе, као својеврсне комбинације митолошких и прагматичних компоненти- сакрализоване земље, седишта моћи и функционалног простора, фузионише неколико битних димензија које утичу на њену снагу (cf. Hassner 1997: 57): (1) симболичку димензију идентитета; (2) тотализујућу/оперативну димензију власти; и (3) организациону димензију делотворности. По Максу Веберу (Max Weber), модерна либерална држава је бирократско-административни поредак, компулзорна асоцијација за организацију доминације која има монопол над легитимном употребом физичке силе унутар задате територије (Weber 1946 [1919]: 78, 82).<sup>6</sup> Оваква дефиниција модерне либералне државе ће се рефлектовати и у ригидном одређењу Ентонија Гиденса (Anthony Giddens) који сматра да је модерна национална држава, за разлику од традиционалне државе, контејнер моћи чије се административне надлежности поклапају са њеним територијалним разграничењима (Giddens 1985: 172). Про-веберијанско дефинисање модерне (територијалне) држава Мајкла Мана (Michael Mann) обухвата/обједињује четири класе елемената (Mann 1986: 112): (1) диференцирани сет институција и односних службеника/персонала који их оличава; (2) централност/концентричност доношења политичких одлука; (3) границе које утврђују територијалне домете истих; и (4) монопол над доношењем закона и принудном моћи. Било како било, проблем са веберијанском перспективом у концептуализацији државе се манифестује чињеницом да монопол камуфлира она стања када је власт спорна и фрагментирана, као што и појам „легитимности“ замагљује могућност различитих типова власти, то јест незадовољство и аверзију према преовлађујућим формама власти.

Све у свему, инетрпретативни фокус се помера са државе као креатора правила и носиоца ексклузивне употребе силе за поштовање властитих одлука на многобројне форме интеракције више засебних система карактеристичних за свако људско друштво. Држава, дакле, има ограничену и нефиксирану аутономност. На

6) Истине ради, Вебер (Weber 1946) [1919]: 79), такође, сматра да је поковавање законима државе условљено како снажним мотивима страха и наде, страха од „магичних“ осветничких моћи властодржаца и наде у награду на „овом или оном“ свету, тако и интересима најразличитијих врста..

тој линији, напоменимо као релевантну дихотомију Мана (Mann 1986: 113, 114) који разликује деспотску и инфраструктурну моћ државе. Деспотска моћ одређује преко могућности државне елите (доносиоца одлука) да у одређеном обиму предузима активности по сопственом нахођењу: без преговарања (или консултовања) са цивилним друштвом (недржавним актерима), па чак и против његових интенција. То је, заправо, моћ над цивилним друштвом. Инфраструктурна моћ манифестује капацитет државе да продре у цивилно друштво и да логистички имплементира политичке одлуке, то јест да посматра, контролише и координира спровођење властитих одлука. То је, дакле, моћ да се утиче на цивилно друштво и да се централизује координација његових активности преко властите (државне) инфраструктуре.

Фундаментални квалитет државне моћи је рефлектован преко њеног територијалног модуса егзистенције. На тој линији, предржавна друштва су остварена преко социјалног принципа, преко социјалног дефинисања територије, док искорак у процесу стварања државе заправо представља територијално дефинисање друштва државе. Рис Џонс (Rhys Jones) сматра да се такво идејно стајалиште може критиковати јер анулира утицај друштвених значења и праксе, те сматра да је државна територијалност перманентни државни пројекат генерисан и трансформисан у односу на компететивне програме/нарације државних службеника/државне администрације од националног до локалног нивоа, што државу чини динамичним, концептуално отвореним, несвршеним и хетероморфним простором (Jones 2007: 3-4, 34).

Сматрајући да Веберово идеал-типско дефинисање државе не кореспондира са варијантом државе у којој и коју свакодневно живимо, Џоел Мигдал (Joel Migdal) разматра као манифестацију поља моћи које је обележено претњом насиљем и употребом насиља, те обликовано преко два елемента (Migdal 2001: 16): (1) представом кохерентне, контролишуће организације на некој територији, која представља све људе обухваћене том територијом; и (2) актуелним праксама њених многобројних делова. Представа државе подразумева перцепцију државе од споља и изнутра као главног и одговарајућег креатора/дизајнера правила унутар декларисане територије, она, без обзира на потенцијалну нескладност или неусаглашеност својих делова, претпоставља ентитет који је довољно аутономан, унифициран и централизован и који има две врсте граница: (1) територијалне границе између држава; и (2) друштвене границе између државе (јавних актера и агенција) и оних над којим се влада (недржавних, приватних актера и друштвених снага). До-

дајмо, чак и уско постављена дефиниција модерне националне државе може варирати/осцилирати на три начина (cf. Kahler 2006: 4-5): (1) појединци и групе се разликују по њиховој територијалној привржености како по самој идентификације са неком специфичном територијом тако и по интензитету те идентификације, (2) територија може бити мање или више важна у неком потенцијалном конфликтном преговарању и на материјалном плану контроле људима и ресурсима, и, нарочито, на симболичком/иконичком нивоу; и (3) по територијалном режиму, то јест по нормама/вредностима, институцијама/устројству и праксама/организацији територијалног управљања/администрације.

У класичном политичком дискурсу, суверенитет,<sup>7</sup> што је више ноторност него нека новина, али се често аналитички превиђа или потцењује, подразумева, са једне стране, и унутрашњу, централизовану или “домаћу” перспективу, највишу и ултимативну власт унутар државе, одговорну за мир и просперитет фундиране на хијерархијском односу суверена и њему подређених; и, са друге стране, спољну, децентрализовану или легалну перспективу, однос формалне једнакости, признатости од стране других, исто тако, признатих држава, одговорну за потенцијалне колизије и антагонизме, анархичне димензије односа међу државама. Суверенитет је, аналогно претходном приступу, пуно територијално устројство неке политичке власти. Имајући ово на уму, формула суверенитета, заправо, обухвата и домаћу хијерархију и међународну анархију, да би функционисао “на унутра”, он мора бити признат “од споља”. Тако, за Ханса Моргентауа (Hans Morgenthau) корифеја класичног реализма (Morgenthau 1948: 209-210, 243-267; 1948a), суверенитет има класично/ортодоксно/“сакросанктно” значење територијом ограниченог и недељивог врховног ауторитета у креирању и спровођењу закона: ради се о држави која или јесте или није суверена, “лиминално”, половично или парцијално стање државног суверенитета није могуће. Претходна конклузија имплицира да неки политички ентитет бива државом само уколико располаже са сувереном моћи, непропитујућа “права” природа државе се манифестује њеним темељним принципом: аксиоматским, дакле- апсолутним, суверенитетом.

7) Жан Боден (Jean Bodin) је први (Bodin 2004 [1576]), више прескриптивно него дескриптивно, дефинисао појам суверенитета, који је извео из појма *maiestas* (врховништво), као фундаментално својство државе. Суверена власт је: апсолутна, јединствена, неогуђива, непреносива, а посебно је апострофирана недељивост као једна од њених незаобилазних и темељних карактеристика. Треба напоменути да је Боденово разумевање суверенитета дубоко укоревљено у историјски контекст у коме се појавило: као реакција на Вартоломејску ноћ, покољ неколико хиљада хугенота из 1572, и теорја хугенотског монарханизма (Andrew 2011: 75).

Мада је нео-реализам фокусираност на атрибуте државе трансферовао на квалитете релација међу државама, изводећи сувереност држава из непостојања вишег ауторитета у међународном систему, дакле- из концепта анархије, задржао је његово ортодоксно разумевање, поготово у својој структуралној варијанти, држећи свако одступање од такве формуле небитним или га игноришући (Biersteker and Weber 1996: 3-6; Lake 2003: 306). Оног момента кад је систем суверених држава успостављен, структуриран преко анархије, он се, за нео-реалисте, конформистички, преко балансирања снаге, регенерише клонираним системским јединицама, док се капацитет за објешњење радикалних/револуционарних промена своде на нулу. Главна реалистичка/нео-реалистичка хипотеза разумевања друштва је, дакле, повезана са репродуктивном, а не трансформативном логиком (Ruggie 1983: 285).<sup>8</sup> Истине ради, у нео-реалистичком табору, Роберт Гилпин (Robert Gilpin) посвећује већу пажњу државној територијалности наглашавајући да се модерна национална држава разликује од премодерног пандана по томе што постоји чврста централна власт као диференцирана друштвена организација и што се контрола спроводи на прецизно дефинисаној и континуираној територији (Gilpin 1981: 121). По њему, на међународном плану територијалност се може третирати слично функционисању имовинског права: као што редистрибуција власничких права сигнализира базичне/структуралне промене у сфери домаће политике, тако и редистрибуција територија која прати ратне сукобе указује на базичне/структуралне промене у сфери међународне политике (*ibidem*: 37).

Конструктивисти сматрају да су и спољна и унтрашња варијанта државног суверенитета, као и сви његови аспекти, већ садржани у реалистичкој дефиницији, територија, власт, популација и признање, друштвено конструисани обрасци. Ради се о променљивим, динамичним али и персистентним друштвеним чињеницама, о социјалном конструисању текста и контекста суверенитета који су формулисани и реформулисани преко интеракције разнородних ендогених државних пракси и норми унутар интересубјективно препознатљивих заједница и који су, никада потпуно завршени, контингентни и културно условљени. Суверени-

8) Додајмо, без обзира да ли се ради о некој природној, преегзистентној карактеристици држава, што је случај у императивној реалистичкој реторици, или да је у оптицају тумачење суверености као најбољег и најефикасније процесуалног “социјално-нормативног” принципа за регулацију политичког живота и на споља и на унутра, што је карактеристика либералне реторике, међународне организације су директно повезане са независним државама које им поверавају/гарантују одређени износ моћи. У том смислу, оне не представљају никакву претњу државном суверенитету (Adler-Nissen 2013: 181).

тет, дакле, настаје као исход различитих “телеолошких” профила држава, он није њихов природни генотип, и амалгамира читав низ временски и просторно променљивих пракси и политика. Међутим, без обзира на то што одговор на питање шта је анархија бива стално променљива мутуална формулација инволвираних држава, јер је њихово динамично понашање условљено културном мрежом приписаним/регулисаним значењима (Wendt 1992: 396-397), конструктивистички суверенитет остаје инхерентна карактеристика свих држава чланица које чине ефективни међународни државни систем (Lake 2003: 308-309).

Поређења ради, рецимо да био-политички суверенитет настаје када се био-моћ сусретне са ортодоксном/класичном варијацијом суверенитета и да се мање реферира на ефикасност владавине права, а више на оријентисање/дезорјентисање, реоријентисање и дисциплиновање популације на некој територији (Swiffen 2011: 63, 93). Било како било, покушавајући да одговори на четири врсте примедби/проблема, оне које се тичу ирелевантности, неодређености, некохерентности и нормативних недостатака, Нил Вокер (Neil Walker) суверенитет дефинише као дискурзивну форму која је усмерена на постојање, изражавање и природу врховне моћи, оне која уређује партикуларне политичке заједнице, и која настоји да установи и одржи идентитет и статус неке политичке заједнице као такве, као и да пружи стални извор и пропулзију највишег ауторитета за њен правни поредак (Walker 2003: 6).

Стивн Краснер (Stephen Krasner), опет, разликује четири типа суверенитета који не морају да буду логички повезана или да корелирају у пракси (Krasner 1999: 9): (1) домаћи суверенитет- тиче се организовања јавне власти унутар специфичне државе и способности оних који са њом располажу за ефикасну, делотворну и потпуну контролу; (2) интердепендентни суверенитет- тиче се способности јавне власти да надгледа прекогранично кретање; (3) интернационални суверенитет- тиче се узајамног признавања држава и других ентитета; и (4) вестфалски суверенитет- тиче се немешања екстерних актера, то јест њихово елиминисање из конфигурације власти. Спољни суверенитет не открива готово ништа о унутрашњем суверенитету, степен делотворности политичке власти унутар државних граница, њена организација и ниво контроле, не морају нужно утицати на међународни правни и “вестфалски” суверенитет (*ibidem*: 12), који се, опет, могу сматрати примерима организоване хипокризије, јер се никада нису налазили у неком трајнијем еквилибријуму, у ситуацији да није било континуираних покушаја за њихово нарушавање и довођење у стање дисба-

ланса (*ibidem*: 24) . За Краснера, дакле, суверенитет је вишезначан и представља у различите типове/флуксове моћи вертикално, дубински инсталиране/укорењене сегрегирание праксе, које се више ослањају на егоистичне државне интересе, него на нормативна начела. Он их не елаборира као диверзификовану активацију/операционализацију једне ултимативно уређујуће и системске моћи оријентисане на хармонизацију, хомогенизацију и одржавање целокупне политичке заједнице (Walker 2003: 8). Поред тога, Краснерова концептуализација суверенитета је статична и пасивизована, она не помаже у елаборирању разноврсних изазова на које наилази суверенитет и плаузибилности његове трансформације.

Рекапитулирајмо, Волкер (Walker 2003: 9-10) идентификује два стадијума у развоју лингвистичких спецификаума/жаргона суверенитета: (1) Вестфалску фазу/жаргон- где се суверенитет, поред тога што је међународни поредак подржан са правним инстанцама Уставног права, усмереног на регулисање унутрашњег поретка суверених држава, и Међународног права, усмереног на регулисање односа међу сувереним државама, интерпретира преко једнодимензионалне оптике оптерећене супрематизацијом државе и манифестоване мета-језиком политичких и других наука које, наводно пружајући фактографска објашњења и оправдања, осмишљавају свет у којима је оперативан; и (2) пост-Вестфалску фазу/жаргон- где, захваљујући глобализацији, мулти-димензионалности и конституционалном плурализму, долази до корозије/ерозије класичног имагинаријума суверене државе, интензификовања транс-националне културне, медијске, трговинске и туристичке интеракција између грађана, као и и повећање типова и квантитета уговора међу државама, што је резултовало редуковања војног суверенитета (постојањем војних савеза овог или оног ранга), економског суверенитета (функционисањем Међународног монетарног фонда, Светске банке или Светске трговинске организације) и политичког суверенитета (случај Европске Уније) и довело државу у положај да све теже контролише своје границе по разноврсним питањима, пост-Вестфалски жаргон суверенитета више не претендује на omnipotentна објашњења и “замрзнуту” слику света са сувереном државом као неизбежним политичким постулатом. Мада глобализација донекле оспорава апсолутност државног ауторитета и, следствено, суверенитета, није до краја разјашњено како ће се потенцијални пробрајај у смеру пост-суверенитета реализовати.

Један не мали број актуелних интерпретација суверенитета се надовезују, коментаришу, критикују или су под директним утицајем дела Ђорџа Агамбена (Giorgio Agamben), на начин да

померају своја аналитичку перспективу са његовог апсолвирања као организационог начела међународног система на питања која се тичу утемељења управљачких потенцијала и консеквенци управљавања ничим ограничене, тотализујуће државне моћи на незаштићену и вулнерабилну популацију (Agamben 1998, 2005; Humphrey 2004; Agnew 2005; Gulli 2007; Jones 2012; Dunn and Cons 2014). Агамбеново разумевање суверене моћи државе, његова теорија суверенитета, се базира на идеји “парадокса суверенитета” и њој консонатној идеји “голог живота”. Аргументациони нуклеус за формулисање “парадокса суверенитета” можемо идентификовати преко асимилацију логике насиља која стоји иза често цитиране тврдње Карла Шмита (Carl Schmitt) да је суврен онај ко одлучује о изузецима/ванредним стањима (Schmitt 2005 [1922]: 5). У том смислу, Агамбен (Agamben 1998: 15) анализира чињеницу да је суверенитет, истовремено унутар и ван правног поретка, да може суспендовати важење закона, то јест да себе искључи из правног поретка иако је укључен у исти. Суверена моћ заправо почива на проглашењу ванредног стања, где је изузетак оно што не може бити укључено у целину чији је део и не може бити део целине у коју је већ укључен (*ibidem*: 25). Логика суверенитета је, дакле, својеврсна не-логика, логика парадокса (процес конституисања правила је процес њихове суспензије/дерогирања), суверенова могућност да нешто забрани, а нешто изузме од тих забрана, репрезентује фундаменталну карактеристику егзистенције модерног човека.

Таква констелација је условила претварање људи у “*homines sacri*”,<sup>9</sup> статус обележен радикалном депривираношћу од политичких, друштвених, културних и грађанских могућности, потпуно деструирану субјективност без било које форме освешћености, права и потенцијала за политичко деловање. Људи постају нека врста социјалних “мутанта/зомбија”, физиолошких носиоца и рефлексивних исхода целовитог претапања политике у био-политику. Сведени су на билошку димензију, биолошку патњу или сведочење исте, они више нису чак ни објекти већ ајекти (Papastergiadis 2006). Репресивни језик дисциплинујућег паноптикона Фукоа је замењен репресивним језиком граничних режима и избегличких логора Агамбена, који нису изузетак од политике већ њен опомињући и узнемирујући модерни клише, превалентна, егземпларна и есенцијална политичка структура. Наше “редовно стање” је постало “ванредно стање”. Како је то већ рекао и Валтер Бења-

9) Антички римски правни институт који је дефинисао посебну маргинализовану/забрањену групу људи за чије убиство није прописана било каква врста одговорности/казне, али који, апсурдно, нису смели бити жртвовани у религијским церемонијама и ритуалима (Agamben 1998: 71-75).

мин (Walter Benjamin): наслеђе угњетених/потлачених сугерише да ванредно стање које живимо није изузетак већ правило, те да се мора доћи до концепта историје који ће то уважавати (Benjamin 2007 [1955]: 257).

Тако, мада су изузети од важења целокупног правног система, али подређени важењу ванредних правила, дискурзивна позиција граница и избегличких логора не манифестују одступање или одустајање од устаљене функционалности и оперативности државе. Насупрот томе, они су предвидљиво и очекивано проширење и увећање њене моћи, то су “ванредни простори” у “нормалном” државном простору, зоне организовања живота и смрти, где у име територијалне безбедности, националног интегритета или хуманитарне интервенције могу бити почињени најбрталнији злочини. Један од могућих праваца критике Агамбен теорије суверенитета је да се концепти кампова и граница не могу да се третирају као концептуални израз неке једнодимензионалне, инваријабилне, унисоне и равномерно распрострањене суверене моћи, већ да се ради о компресији/кумуляцији суверене моћи, о последици њене акумулације и оријентације на специфичне зоне искључености, које су створене контра специфичне популације. У складу са тим, уместу сингуларности “хипертрофиране” суверене моћи простора “изузмања”, може се говорити о “хиперсензитивним” зонама обележеним плуралитетом форми компететивних и преклапајућих моћи, које нису *a priori* манифестација суверене моћи, већ *a posteriori* манифестација њене нестабилности (Dunn and Cons 2014: 95). Ради се, дакле, о релативно “хаотичном” стању где се, без обзира на бирократски апарат који тендира да изједначи стварност и репрезентацију, селекује између различитих програма, пројеката и формулација моћи, чији интезитет и трајност не могу бити гарантовани, већ су више или мање плаузибилни.

Одбацујући могућност да се макар теретски реконструишу историјске и контекстуалне компоненте/моменти/трајекторије/поставке/логике које утичу на суверене одлуке у тако комплексно схваћеним зонама, као што је то случај са контингентном перцепцијом суверенитета, Елизабет Кален Дан (Elizabeth Cullen Dunn) и Џејсон Конс (Jason Cons) суверене активности у тим просторима означавају као последице алеаторног суверенитета: оног који почиња на стохастичком методу расуђивања и стохастичком калкулусу моћи (Dunn and Cons 2014: 101-105). Истине ради, мада је понекад могуће сагледати/анализирати неку ситуацију кроз историјску оптику, одлуке у сензитивним зонама често директно зависе од испољавања индивидуалних актера, што намеће разновразне рестрик-



ције попут немогућности обухватања целине потенцијалних фактора релевантних за неку одлуку и немогућности предвиђања целине спектра смераних и несмераних међусобних интеракција и/или интерсекција истих. Суверенитет еволуира преко неравномерне дистрибуције кроз простор и време, тако да се одступање од њега треба више третирати као правило него као изузетак (Benton 2010: 287). Алеаторни суверенитет, дакле, подразумева аберацију класичног суверенитета у смислу постојања више симултаних, просторно изолованих, опција/шаблона моћи, где серија релативно незнатних трансгресија правила пласираних неким кодом суверенитета резултује његовом ерозијом, компромисом или потпуним колапсом.

За Ајву Онг (Aihwa Ong), глобализацијом иницирана дестабилизација конвенционално схваћеног суверенитета се манифестује концептом “градуалног” суверенитета (Ong 2006: 77-78). Наиме, у оквиру пост-развојне ситуације, градуални суверенитет се, преко разноврсних технолошких зона, реферира на еластичну организацију суверенитета, где флексибилне владе, задржавајући контролу над целокупном територијом, неке њене делове прилагођавају захтевима глобалног капитала и глобалних финансијских токова преко конституисања простора/зона детерминисаних политичким условима диктираним/изједначеним са захтевима корпорација, које су снабдевене/овлашћене од стране односних држава “октроисаном” индиректном моћи за такву врсту семи-суверених активности. То резултује тиме да владе више нису искључиво оријентисане ка јачању и очувању искристализованих националних ентитета, већ да су једним делом ангажоване на администрирању веза диференцираних простора и популација са глобалним тржиштем. Таква констелација нарушава иманентност територијалног кодирање спацијалних атрибута суверенитета, те се у игру уводи и његова дељивост, преко мрежних образаца суверене експресије као подједнако ефикасне у односу на територијални пандан.

За Јенса Бартелсона (Jens Bartelson), проучавање суверенитета, пре свега, значи не одговор на питање шта он заправо јесте, већ проучавање и повезивање дијахронијске димензије текста суверенитета и начина његовог сазнавања са еклатантним тешкоћама у савременој, синхронијској димензији текста и сазнавања истог. Анализирајући проблем персистентности идеје недељивости суверенитета (Bartelson 1995: 4), он прво полази од констатације да се суверенитет може тумачити као симболички алгоритам путем кога доживљавамо политички свет који живимо, али који не мора нужно да стоји у неком детерминишућем односу према перципираном свету (Bartelson 1995, 2008, 2011). Постоји још један разлог зашто

се суверенитет тешко редефинише и зашто се тешко одустаје од пресумпције његове недељивости. Наиме, појам недељивости је учинио могућим да се премести и подели суверенитет између различитих актера идентификујући оно шта треба да се премести и подели, постајући тако, у своме практичном испољавању, услов властите дељивости. Генаолошки посматрано, још од Жана Бодена, дакле, од шеснаестог века, локација суверенитета је сингуларност/Једно (без обзира да ли је у питању неки појединац/личност, део народа или народ сам), а не плуралано/Мноштво, те се његова недељивост третира као нужна за јединство и континуитет државе, за њену способност да одговори на спољне и унутрашње претње и за формулисање међународног државног система: она је заправо представљала еманаацију трансценденталног, непропитујућег јединства карактеристичног за антички и средњовековни универзализам. Недељивост суверенитета је тако постала непропитујући темељ модерних политичких поредака и модерних политичких интерпретација, чак и онда када је у оптицај ушла нација, без обзира на чињеницу што њен однос са политичким пројектима/аранжманима никада није био гладак и подразумевајући. У том смислу, измештање суверенитета са Бога на монарха, са монарха на народ/нацију, а са народа/нације на целокупно човечанство је било могуће зато што је супстрат политичке власти остао исти преко иманентног својства недељивости.

Без обзира на то што пракса политичке власти врло често показује супротно, одбацивање недељивости суверенитета би довело до поприличног појмовног хаоса и неконгруентности модерне политичке теорије. Бартелсон (Bartelson 2011: 93-94) предлаже истраживање историјски профилисане “онтологије” симболичког кодирања суверенитета, које би установило шта нас је то довело до тачке да његова недељивост манифестује његову интелигибилност. То би нас још више сензитизовало за могућност да Многи претходе Једном и да је једина ствар која нас тера да мислимо другачије агресивно наметање те контра-формуле свету који живимо и који нас живи. Притом, контигентност/евентуалност државе, специфичним политичким дискурсом партикуларно и историјски профилисано место/моменат односа власти и заједнице, није само ваљано аргументована недостатком њене суштине или нужности, већ и потенцијалом да не постоји, да може бити замењена. Акциденталност државне компартиментализације политичког простора, као израза дубљих питања о политичком поретку, може бити потврђена неком новом политичком технологијом (Bartelson 2001: 180). Међутим, проблем је што на симболичком плану свака критика државе води ка још јачем

инсталирању/оснаживању про-државних дискурзивних позиција, те подразумева потпуну деструкцију државо-центручног политичког поретка. Наиме, политичка теорија и политички поредак готово никад ако су и усмерени ка истом циљу, нису симултани.

Ребека Адлер-Нисен (Rebecca Adler-Nissen) суверенитет објашњава (Adler-Nissen 2008, 2013) преко ангажовања теоретског пројекта Пјера Бурдијеа (Pierre Bourdieu).<sup>10</sup> За разлику од неореалистичког акцентирања структуре и баланса моћи као супстрата међународних односа и конструктивистичке инверзије структуре са аутентичним нормативно-културним полигоном, Бурдије истиче захтев за анализом различитих позиција кроз њихов међусобни односе у одређеном пољу, док национална и међународна поља чине оно што можемо да одредимо као глобални простор. Притом, структуре нису неки систем значења или калкулус моћи, већ топографски простори (Pouliot and Mérand 2013: 33). Сматрајући да је симболичка моћ исход перформативности језика и да фаворизује одређени тип доминације, он, парафразирајући дефиницију државе Макса Вебера, сматра да иста располаже монополом на легитимно симболичко насиље, држава се не инкарнира само у објективним организационим структурама и механизмима, већ и у подручју субјективних менталних структура и категорија перцепције и мишљења (Bourdieu 1998: 40). Држава располаже са мета-капиталом, збиром различитих врста капитала (нпр. коерцитивног, политичког, правног, финансијског итд.) који су историјски акумулирани, она је и актер и простор позиција-структура, више улог у игри различитих актера који се боре за наметање властитих визија и подела, него институција (Pouliot and Mérand 2013: 36). У складу са претходно изнетим, за суверенитет можемо рећи да обједињује и конститутивне и регулативне перспективе: он конституише државни систем као мета-политички ауторитет у светској политици, манифестује онтолошки фундамент моћи, али, преко регулисања међународних односа и закона, он, такође, профилише и оквир за деловање, обезбеђује правила игре преко

10) Чак и за најшире постављено, уводно разумевања доприноса Пјера Бурдијеа апсолвирању светске политике, потребно је укратко презентовати и његове базичне социолошке концепте (Pouliot and Mérand 2013): (1) хабитус- динамични пресек структуре и акције, личне и групне/колективне историје која за појединца представља сет инструментација, принципа и диспозиција, које га усмеравају ка овој или оној пракси (Bourdieu 2013 [1972]: 82-83); и (2) поље- социјални простор структуриран преко три аспекта: (2.1) хијерархизованих односа моћи изражених у форми различитих врста капитала, (2.2) аутономних предмета борбе карактеристичних за свако поље и (2.3) непропитујућих, постулираних правила/знања унутар дате социјалне ситуације/ заплета, познатих и као *doxa*, сваки појединац заузима одређену позицију у (нпр. политичком, економском, националном, културном. међународном или симболичком) пољу (Bourdieu 1993 [1980]: 72-77).

прескрипције политичких и правних норми или институционализације политичке моћи (Adler-Nissen and Gammeltoft-Hansen 2008: 198-203; Adler-Nissen 2013: 184).

Поред и независно од тога, суверенитет се (ре)формулише/показује/изводи и на нивоу/инстанци свакидашњих политичких, социјалних и легалних пракси од стране заинтересованих актера (појединаца, државних представника или приватних компанија). Он није само академски концепт, већ је и стварни/актуелизовани објект, што захтева како интерпретацију различитих пракси тако и интерпретацију различитих симбола, церемнија или ритуала у поводу компетитивних третмана суверенитета на нивоу борбе за моћ или афирмацију неког идентитета. Другим речима, да би што боље разумели међународну сцену, потребно је да у процес њеног разумевања уведемо појам транснационалног поља, сачињеног од држава са генуитетним историјама и неподложног значењском диктату само једне платформе, једне државе, поља које структурира позицију неке државе, одређује њене статусне координате, (Adler-Nissen 2013: 185). Све у свему, истраживање мета-капитала неке државе може помоћи разоткривању обима и врсте утакмице тактита и стратегија повезаних са суверенитетом са другим тактима и стратегијама по питању власти потеклим из међународних организација, друштвених покрета или тржишта. Укратко, можда више него конструктивистима, Бурдијевској поставци социологије одговара тврдња да је суверенитет оно што државе/ми (транс-национално/међународно поље и следствене концептуализације и праксе) од њега начинимо (cf. Bartelson 2011: 93).

Ослањајући се на, горе идентификовану, бифуркацију државне моћи Мајкла Мана на деспотску и инфраструктурну варијанту, Џон Агњу (Agnew 2005, 2009) указује на то да инфраструктурна моћ може бити ангажована преко мрежа које нису нужно територијалне у екстерним зонама које генеришу, што може резултовати детериторијализацијом актуелне државе и ретериторијализацијом око политичких ентитета попут региона или ЕУ. Симултано, у зависности од типа идентитета који елите селекутују/креирају (нпр. критеријум може да буде неки други територијални ниво какав је регион или неки нетериторијални ентитет какве су међународна организација) деспотска моћ не мора нужно бити упражњавана преко оријентисаности на задату, сингуларну, статичну или централизовану територију/власт, она може бити оперативна и уз дисперзивно постављену социјалну платформу моћи. Ово дестабилизовање/преобликовање територијалних фундамената суверенитета у зависности од деспотске моћи, то јест релативне снаге централне

власти државе на плану степена и трајности ефикасног и легитимног апарата владавине и у зависности од инфраструктурне моћи, то јест њене консолидације на плану износа државне регулације обезбеђивања јавних добара/услуга и функционисања тржишта на спецификованој/демаркираној територији, Агњу приказује преко четири идеална типа режима/система ефикасности суверенитета.

Ради се о (Agnew 2005: 443-446; 2009: 129-132): (1) класичном режиму суверенитета- који је најближи оном што се подразумева под мета-наративом Вестфалског суверенитета, обележеним високим износом делотворности централне државне власти и, такође, пуним ангажовањем деспотске и инфраструктурне моћи на ограниченој државној територији, чак и када је у оптицају зависност од страних инвестиција и извоза роба и услуга (случај Кине); (2) империјалистичком режиму суверенитета- манифестује дијаметралну супротност класичној варијанти и израз хијерархизованог разумевања светске политике, централна државна власт је битно зависна и контрелисана од стране спољних фактора (држава или институција попут Међународног монетарног фонда), унутрашња организација државе и инфраструктурне кохезивне силе су изузетно слабе, корупција је екстремна и постоје сепаратистичке тенденције (случај Блиског Истока и неких делова Јужне Америке); (3) интегративни режим суверенитета- представља случај Европске Уније и подразумева симултано постојање, од државног до суб-државних нивоа, различитих форми управљања и организације у оквиру различитих функционалних, често не-територијалних, арена, што резултовало је изразито комплексним суверенитетом- ипак, мада је централна власт новоствореног ентитета и држава чланица мања него када су биле самосталне, уочљива је територијална димензија неких облика инфраструктурне моћи; (4) глобалистички (глобалист) режим суверенитета- обухвата глобалистичке државе утемељене на хегемонији, комбинацији присиле и пристанка зарад обебеђивања што већег степена приближавања других држава властитим аспирацијама и циљевима (случај Сједињених Америчких Држава), због форсирања глобалних финансијских центара као битне карактеристике ових режима, они, више од свих осталих, почивају на не-територијалним механизмима моћи. Главна интенција Агњуа (Agnew 2005: 456) је била да се прикључи критици конвенционално схваћеног суверенитета критиком перцепције спацијалности као апсолутне територијалности путем идеје о комбинавању централне државне власти и консолидоване и отворене територијалности, а све пропуштено кроз филтер симболичке и материјалне ефикасности његовог функционисања.

Рећи ћемо, на крају, анализирајући пост-структуралистички, то јест пост-модерни или пост-позитивистички приступ, да поред горе скицираног схватања суверенитета код Јенса Бартелсона, Ричард Ешли (Richard Ashley) апострофира парадокс анархије/суверенитета одређујући га као директно пропорционални однос између давања на значају међународном поретку и, следственог, повећања значаја децентриране структуре државног система: што више потенцирамо међународну кооперацију, то више потенцирамо нарцисоидност суверених држава (Ashley 1988, 1995; Bickerton, Cunliffe and Gourevitch 2007: 28-31). У том смислу, позиционирање врховног ауторитета унутар државе, подразумева одбацивање било ког ауторитета изнад ње, па фокусираност на трансформације међународног поретка, који се, иначе, увек изнова мора фабриковати, а онда хармонизовати у глобалном процесу, подразумева разматрање/расправљање/разобличавање његовог фундаменталног концепта, који у оваквој дискурзивној конјункцији није анархија већ суверенитет, место где се све политичко рађа и где све политичко одлази у ништавило аналогно његовој ексклузивној и тиранској политичкој природи. Било како било, то је резултовало додатним пост-структуралним “парадоксом парадокса анархије/суверенитета”. Одбацивање суверенитета као нужног и натурализованог, његово разумевање као флуидног смењивања дискурзивних и епистемичких пројеката овог или оног ранга, са фаворизовањем недржавних актера и покушајем ампутације анархије из свих друштава за сва времена, није окончано еманципаторском перспективом. Наиме, ниједна пост-структуралистичка егзегеза текста суверенитета није резултовала неким новим политичким предлошком, неком новом политиком на радикално новим интелектуалним постаментима, нити је идентификовала као релевантну историјску експресију политичког субјективитета.

*Summa summarum*, као фундаменталне карактеристике трансформисаног разумевања простора, територије и суверенитета са значајним импликацијама на међународне односе глобализоване пост-модерности<sup>11</sup> можемо навести:

1. Идеју да је простор хетероморфни, децентрирани и релациони друштвени конструкт или формат, перспектива мноштва, плуралности и хетерогености изједначена по важности са перспективом времена, да је социјално (ре)продукован и посредован различитим друштвеним факторима, а различит од физичке/природне материјалности и историјских елемената, то јест од перипираног (“првог”) и замишљеног (“другог”) простора,

11) Притом, прихватамо становиште по коме се пост-модерност) разуме као сигнификантно

чија комбинација креира живљени (“трећи”) простор, који, надилазећи бинарну поставку властитом триалектиком, пружа могућност “објективизованом” или “естетизованом” ангажману у смислу отпора моћи/опресивности као његовој иманентној компоненти (cf. Lefebvre 1976a, 1991 [1974], 2003; Massey 1992, 2005, 2009; Soja 1989, 1996, 2009). Поред времена, перпетуирано (ре)артикулисани простор је ко-конститутиван и са политиком, он је генерисан са моћи и генерише “геометризовану” моћ, без њега нема односа са дистингвираним Другима и на томе односу формулисаног социјабилитета. Мада социјални простори апсорбују или рефлектују превалентне производне односе, они се не могу свести на исте, као и што не представљају изоловане спацијалне целине, већ се преклапају, мешају и хијерархизују. Нефинализовани, отворени и флексибилни простори пост-модерности захтевају и специфичну врсту релационог идентитета и спацијалне социјализације-конструкције, реконструкције и деконструкције просторног како на плану имагинаријума, тако и на плану свакодневне просторне праксе која некога квалификује за припадника неког територијално спецификованог и заокруженог енититета. Фокусираност на јуридичко-дискурзивну моћ суверенитета и закона, базираних на различитим облицима прохибиција и репресије, премештена је на делимитирање продуктивне дисциплинарне (“паноптичке”) моћи научних, политичких или војних стратегија тога ранга, са макро-просторних скала тоталне историје на мезо-микро варијанту генералне историје (cf. Foucault 1980a, 1980b, 1995 [1975], 2002a). Такав простор дозвољава могућности да у оквиру сингуларног стварног простора у јукстапозицији постоји више дисонантних простора и као тополошки, дисконтинуирани простор подразумева “осмозу” нелинеарног времена и транс-скаларног простора са диференцираним, високо комплексним и несводљивим релационим мрежама аутономних актера, какви су мултипликовани регионални, мрежни, флуидни или ризомски простори.

2. Територијалност је оруђе медијације/интерсекције путем којег се повезују простор и друштво, кластер историјско-вредносно

---

удаљавање од модернистичке социјалне матрице повезано са појавом новог друштвеног тоталитета и сасвим нових, аутентичних организационих принципа; пост-модернизам као денотација било ког дискурса, естетског, културног политичког или академског, који приписује значење и указује на историјске посебности пост-модерности; а пост-модернизација као означавање друштвених и дискурзивних процеса/пракси усмерених на конституисање, осветљивање и генерисање пост-модерности као историјске формације (Susen 2015: 39). Последица овакве квалификације је да пост-модерност није искључиво сачињена од пост-модернистичких дискурса.

профилисаних нефиксираних акциденција, социјалних пракси које манифестује аспирације појединаца, група или институција да контролишу или утичу на људе, ствари, феномене, процесе или односе на одређеном различито скалираном географском ареалу (Sack 1986). Територијалност продукује спацијалну класификацију и изражава комплекс дискурзивно/наративно усклађених текстова, граматика, симбола, ритуала, церемонија, икона, образаца, матрица или кодова, који варирају током времена и у зависности од партикуларне културе/друштва, путем којих се успоставља однос са територијом, процес (ре)конфигурисања, најчешће историјски дефинисаног, „полагања политичког права“ на специфичну територију.<sup>12</sup> У скалду са тим, територија представља донекле компактни, сегмент дефинисаног и контролисаног простора повезан са појединачним, групним или институционалним присвајањем или запоседањем, коме су инхерентне (оперативно меке или чврсте, физичке или вербалне) границе. Територија као политички концепт обједињује деперсонализацију моћи, дистинкцију унутрашњег и спољног плана државе, екстратериторијалност и стабилну административну делимитацију (Shah 2012). Територијалност је модус моћи који је карактеристичан за различити арене људске интерактивности, али најефектнију и најефикаснију форму задобија у политичкој сфери као држава, коју модерна политичка теорија и теорија међународних односа уско дефинише као спацијално детерминисану контингентну политичку владавину која, историјски не нужно, али данас готово искључиво, има облик националне-државе, то јест националне и државне територије. Територијални прерогативи у третману логике модерне државе су повезани са конфлуенцијом историјског гравитирања ка рационализацији, стандардизацији и кохерентности у компоновању друштвених односа, са једне стране, и апсолвирања простора као статичне, етернизоване и стерилне концептуалне платформе која није социјално конституисана/организована и која је неподложна историјским метаморфозама, са друге стране (Brenner 1999). Да би се таква констелација променила није потребно само демаскирати/декамуфлирати историјску контингентности модерне државе, већ и деконструисати ултра-натурализацију границама дефинисане територије као реификовану, догматизовану и анахрону константу полити-

12) Важно је знати да ти дискурси/наративи нису епистемолошки механизми или сетови знакова путем којих су повезани са стварима односима попут симболизације, реферирања или истине, већ да истрајно и систематски формирају објекте о којима говоре, које дискутују.



- ке, те инсистирати на нормативном редефинисању легитимне власти. Притом, не треба заборавити да нео-либералистички покушај укидања граница под утицајем тржишног разумевања глобализације, није довео само до процес детериторијализације, већ је иницирао и процес ретериторијализације. Све то имплицира потребу декомпоновања мастер-наратива глобализацију не само кроз оптику процеса који доводе до напуштања концепта граница, већ и као конститутивну компоненту истих: изналажење глобалних имагинаријума који нису оптерећени манипулативним димензијама територијалних императива и модусима перцепције моћи и власти који их прате.
3. *Ergo*, овај рад афирмише идеју да територија представља замишљени и де-есенцијализовани квантумски пункт-јединицу друштвеног/политичког простора, најмањи могући износ/ентитет пост-фундационалистички променљивих/релационих кодова моћи преко којих је територија разумљива/манифестована, изражена/функционална и перпетуирано (ре)артикулисана.
  4. Сагласно премисама класичног реализма моћ државе је директно пропорционална материјалним ресурсима/капацитетима са којима располаже, она је је дакле условљена са недвосмисленим располагањем одређеном територијом (Morgenthau 1948, 1948a; Agon 2003 [1966]). То подразумева да неки политички ентитет може бити држава једино уколико располаже са сувереном моћи, “ортодоксна” природа државе се показује њеним темељним принципом: постулираним апсолутним суверенитетом. У скалду са тим, међународни систем почива на латентним или манифестним конфликтима и антагонизмима у вези простора. Нео-реализам фаворизовање атрибута државе мења инсистирањем на карактеристикама релација међу државама, међународни систем је структурисан стањем анархије, једина релевантна варијабла је дистрибуција моћи (Waltz 1979). Конструктивисти не прихватају идеју да су државе егоистични актери који су стањем анархије предестинирани за политичке колизије, нити неолиберално полазиште да анархије има “едукативну” димензију по питању кооперације у смеру реализације апсолутне добити. Анархија представља флотантну мутуалну формулацију/праксу инволвираних држава, јер је њихово динамично понашање условљено културном мрежом приписаним/регулисаним значењима, док је упражњавање моћи над одређеном територијом њихова *differentia specifica* у односу на друге актере. Конструктивистички позиционирана територија остаје

иманентни атрибут свих држава чланица које чине ефективни међународни државни систем, мада су границе индетерминисане/флуидне категорије, а национални идентитети, интереси и имагинаријуми готово никада не коинцидирају са актуелним територијалним границама. За пост-модернисте/пост-структуралисте, који нису успели да разреше хронични недостатак еманципаторског политичког субјективитета у њиховим поставкама, парадокс анархије/суверенитет а представља резоновање по коме што више стављамо акценат на међународну кооперацију, то више форсирамо нарцисоидност суверених држава. Разликовање између унутрашњег/нас (суверених, пацификованих јединки заштићених границама територијалне државе) и спољашњег/њих (страног, антагонистичког и опасног), је генерисано државним дискурсом и праксом (попут главних темата државности и државништва). Круцијални проблем међународног поретка, који се, иначе, увек изнова мора фабриковати/фалсификовати подразумева, дакле, деконструисање његовог централног концепта, који није анархија већ суверенитет, као сфере где се све политичко материјализује и дематеријализује, настаје и нестаје у вортексу његове тлачительске матрице.

## ЛИТЕРАТУРА

- Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (2008) "Epilogue: Three layers of a contested concept", in Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (eds) *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 197-211.
- Adler-Nissen, R. (2013) "Sovereignty: The State's Symbolic Power and Transnational fields", in Adler-Nissen, R. (ed) *Bourdieu in International Relations: Rethinking Key Concepts in IR*. London: Routledge, pp. 179-193.
- Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (2008) "Epilogue: Three layers of a contested concept", in Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (eds) *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 197-211.
- Agamben, G. (1998) *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, G (2005) *State of Exception*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Agnew, J. (1994) "The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory", *Review of International Political Economy*, 1(1): 53-80.

- Agnew J. (1998) *Geopolitics: Re-visioning World Politics*. London: Routledge.
- Agnew J. (2005) "Sovereignty Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics", *Annals of the Association of American Geographers*, 95(2): 437–461.
- Agnew, J. (2009) *Globalization and Sovereignty*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Agnew, J. (2015) "Revisiting the territorial trap", *Nordia Geographical Publications*, 44(4): 43–48.
- Agnew, J. (2011) "Space and Place", in Agnew, J. A. and Livingstone, D. N. (eds) *The Sage Handbook of Geographical Knowledge*, London: Sage Publications, pp. 316-331.
- Agnew J. and Corbridge, S. (1995) *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*. London: Routledge.
- Akashi, K. (2009) *Acta Pacis Westphalicae: Mythos et Veritas (The Treaty of Westphalia: Myth and Truth)*, Tokyo: Keio University Pres
- Antonsich, M. (2010) "Rethinking territory", *Progress in Human Geography*, 35(3): 422-425.
- Appadurai, A. (1996) *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ardrey, R. (1966) *The Territorial Imperative: A Personal Inquiry into the Animal Origins of Property and Nations*. New York: Atheneum.
- Aron, R. (2003 [1966]) *Peace and War: A Theory of International Relations*. New Brunswick: Transaction Publication.
- Ashley, R. (1988) "Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique", *Millennium: Journal of International Studies*, 17(2): 227–262.
- Ashley, R. (1995) "The Powers of Anarchy: Theory, Sovereignty, and the Domestication of Global Life", in Der Derian, J. (ed) *International Theory: Critical Investigations*. New York: Palgrave, pp. 94-129.
- Bartelson, J. (1995) *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartelson, J. (2001) *The Critique of the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartelson, J. (2008) "Sovereignty Before and After the Linguistic Turn", in Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (eds) *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 33-45.
- Bartelson, J. (2011) "On the Indivisibility of Sovereignty", *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts*, 2(2): 85-94.
- Beaulac, S. (2004) *The Power of Language in the Making of International Law: The Word Sovereignty in Bodin and Vattel and the Myth of Westphalia*. Leiden: Martinus Nijhoff.

- Benjamin, W. (2007 [1955]) *Illuminations*. New York: Schocken Books.
- Benton, L. (2010) *A Search for Sovereignty: Law and Geography in European Empires, 1400–1900*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bickerton, C. J., Cunliffe, P. and Gourevitch, A. (2007) “Politics without sovereignty?” in Bickerton, C. J., Cunliffe, P. and Gourevitch, A. (eds) *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*. London: University College London Press, pp. 20-39.
- Biersteker, T. J. (2013) “State, sovereignty, and territory”, in Carlsnaes, W., Risse and Simmons, B. A. (eds) *Handbook of international relations*. London: Sage Publications, pp. 245-273.
- Biersteker, T. J. and Weber, C. (1996) “The Social Construction of State Sovereignty”, in Biersteker, T. J. and Weber, C. (eds) *State sovereignty as social construct*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-22.
- Biggs, M. (1999) “Putting the State on the Map: Cartography, Territory, and European State Formation”, *Comparative Studies in Society and History*, 41(2): 374–405.
- Bourdieu, P. (1989) “Social Space and Symbolic Power”, *Sociological Theory*, 7(1): 14-25.
- Bourdieu, P. (1993 [1980]) *Sociology in Question*. London: Sage Publications.
- Bourdieu, P. (1998) *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2013 [1972]) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bring, O. (2000) “The Westphalian Peace Tradition in International Law: From Jus ad Bellum to Jus contra Bellum”, *International Law Studies*, 75: 57-81.
- Brenner, N. (1999) “Beyond State-centrism? Space, Territoriality, and Geographical Scale in Globalization Studies”, *Theory and Society*, 28(1): 39–78.
- Buck-Morss, S. (2000) *Dreamworld and Catastrophe: The Passing of Mass Utopia in East and West*. Cambridge: The MIT Press.
- Chakrabarty, D. (2000) *Provincialising Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Dahlman, C. T. (2009) “Territory”, in Gallaher, C., Dahlman, C. T., Gilmartin, M., Mountz, A. and Shirlow, P. (eds) *Key Concepts in Political Geography*. London: Sage Publications, pp. 77-87.
- Del Biaggio, C. (2015) “Territory beyond the Anglophone Tradition”, in Agnew, J. A., Mamadouh, V., Secor, A. J. and Sharp, J. (eds) *The Wiley Blackwell Companion to Political Geography*. Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 35-48.
- Dunn, E. C. and Cons, J. (2014) “Aleatory Sovereignty and the Rule of Sensitive Spaces”, *Antipode*, 46(1): 92–109.
- Elden, S. (2009) *Terror and Territory: The Spatial Extent of Sovereignty*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Elden, S. (2010) "Land, terrain, territory", *Progress in Human Geography*, 34(6): 799–817.
- Elden, S. (2011) "Territory- Part I", in Agnew, J. A. and Duncan, J. S. (eds) *The Wiley-Blackwell Companion to Human Geography*. Oxford: Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 260-271.
- Elden, S. (2013) *The Birth of Territory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ewer, R. F. (1968) *Ethology of Mammals*. New York: Plenum Press.
- Foucault, M. (1980) "The Confession of the Flesh", in Gordon, C. (ed) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon, pp. 194-229.
- Foucault, M. (1980a) "The Eye of Power", in Gordon, C. (ed) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon, pp. 146-166.
- Foucault, M. (1980b) "Questions on Geography", in Gordon, C. (ed) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon, pp. 63-78.
- Foucault, M. (1995 [1975]) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
- Foucault M, (2002a [1969]) *The Archaeology of Knowledge*. New York: Routledge.
- Giddens, A. (1985) *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
- Gilpin, R. (1981) *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gottmann, J. (1973) *The Significance of Territory*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Gulli, B. (2007) "The Ontology and Politics of Exception: Reflections on the Work of Giorgio Agamben", in Calarco, M and DeCaroli, S. (eds) *Giorgio Agamben: Sovereignty and Life*. Stanford: Stanford University Press, pp. 219-243.
- Hassner, P. (1997) "Obstinate and Obsolete: Non-territorial Transnational Forces versus the European Territorial State", in Tunander O., Baev, P. K. and Einagel, V. I. (eds) *Geopolitics in the Post-Wall Europe: Security, Territory and Identity*. London: Sage Publications, pp. 45-59.
- Jones, R. (2007) *People/States/Territories: The Political Geographies of British State Transformation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Jones, R. (2012) *Border Walls: Security and the War on Terror in the United States, India, and Israel*. London: Zed.
- Kahler, M. (2006) "Territoriality and Conflict in an Era of Globalization", in Kahler, M. and Walter, B. F, (eds) *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-25.
- Klauser, F. R. (2012) "Thinking Through Territoriality: Introducing Claude Raffestin to Anglophone Sociospatial Theory", *Environment and Planning D: Society and Space*, 30(1): 106-120.

- Kolers, A. (2009) *Land, Conflict, and Justice: A Political Theory of Territory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krasner, S. D. (1999) *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press.
- Kurtulus, E. N. (2005) *State Sovereignty: Concept, Phenomenon and Ramifications*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lake, D. A. (2003) "The New Sovereignty in International Relations", *International Studies Review*, 5(3): 303-323.
- Larkin, J. (2010) *From Hierarchy to Anarchy: Territory and Politics before Westphalia*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lefebvre, H. (1976) *The Survival of Capitalism: Reproduction of the Relations of Production*. New York: St. Martin's Press.
- Lefebvre, H. (1976a) "Refelctions on the Politics of Space", *Antipode*, 8(2): 30-37.
- Lefebvre, H. (1991 [1974]) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Lefebvre, H. (2003) "Space and the State", in Brenner, N., Jessop, B., Jones, M. and MacLeod, G. (eds) *State/Space: A Reader*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, pp. 84-101.
- Lefebvre, H. (2009) *State, Space, World: Selected Essays*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Malpas, J. (2012) "Putting Space in Place: Philosophical Topography and Relational Geography", *Environment and Planning D: Society and Space*, 30(2): 226-242.
- Mann, M. (1986) "The Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results", in Hall, J. A. (ed) *States in History*. Oxford: Basil Blackwell, pp. 109-136.
- Massey, D. (1992) "Politics and Space/Time", *New Left Review*, I/196: 65-84.
- Massey, D. (2005) *For Space*. London: Sage Publications.
- Massey, D. (2009) "Concepts of Space and Power in Theory and in Political Practice", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 55: 15-26.
- Migdal, J. S. (2001) *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgenthau, H. J. (1948) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. J. (1948a) "The Problem of Sovereignty Reconsidered", *Columbia Law Review*, 48(3): 341-365.
- Neocleous, M. (2003) "Off the Map: On Violence and Cartography", *European Journal of Social Theory*, 6(4): 409-425
- Newton, I. (1974 [1686]) *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica (Mathematical Principles of Natural Philosophy)*. Volume I, Berkeley: University of California Press.

- Ong, A. (2006) *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty*. Durham: Duke University Press.
- Osiander, A. (2001) "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization*, 55(2): 251-287.
- Painter, J. (2010) "Rethinking Territory", *Antipode*, 42(5): 1090-1118.
- Papastergiadis, N. (2006) "The Invasion Complex: The Abject Other and Spaces of Violence", *Geografiska Annaler: Series B*, 88(4): 429-442.
- Pedrozo, S. (2017) "Swiss Military Drones and the Border Space: A Critical Study of the Surveillance Exercised by Border Guards", *Geographica Helvetica*, 72(1): 97-107.
- Pouliot, V. and Mérand, F. (2013) "Bourdieu's Concepts: Political Sociology in International relations", in Adler-Nissen, R. (ed) *Bourdieu in International Relations: Rethinking Key Concepts in IR*. London: Routledge, pp. 24-45.
- Raffestin, C. (1984) "Territoriality: A Reflection of the Discrepancies Between the Organization of Space and Individual Liberty", *International Political Science Review*, 5(2): 139-146.
- Raffestin, C. (2012) "Space, Territory, and Territoriality", *Environment and Planning D: Society and Space*, 30(1): 121-141.
- Ruggie, J. G. (1983) "Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", *World Politics*, 35(2): 261-285.
- Ruggie, J. G. (1993) "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations", *International Organization*, (47)1: 139-174.
- Sakai, N. (1997) *Translation and Subjectivity: On Japan and Cultural Nationalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sack, R. D. (1983) "Human Territoriality: A Theory", *Annals of the Association of American Geographers*, 73(1): 55-74.
- Sack, R. D. (1986) *Human Territoriality: Its Theory and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sassen, S (1996) *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- Sassen, S. (2008) *Territory, Authority, Rights : From Medieval to Global Assemblages*. Princeton: Princeton University Press.
- Sassen, S. (2009) "Bordering Capabilities Versus Borders: Implications for National Borders", *Michigan Journal of International Law*, 30(3): 567-597.
- Sassen, S. (2013) "When Territory Deborders Territoriality", *Territory, Politics, Governance*, 1(1): 21-45.
- Schmitt, C. (2005 [1922]) *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schmitt, C. (2006 [1950]) *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. New York: Telos Press Publishing.
- Shah, N. (2012) "The Territorial Trap of the Territorial Trap: Global Transformation and the Problem of the State's Two Territories",

- International Political Sociology*, 6(1): 57-76.
- Soja, E. W. (1971) *The Political Organization of Space*. Resource paper no. 8, Washington: Association of American Geographers.
- Soja, E. W. (1989) *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, London: Verso.
- Soja, E. W. (1996) *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Soja, E. W. (2009) "Taking space personally", in Warf, B. and Arias, S. (eds) *The Spatial Turn: Interdisciplinary Perspectives*. New York: Routledge, pp. 11-36.
- Swiffen, A. (2011) *Law, Ethics and the Biopolitical*. London: Routledge.
- Teschke, B. (2003) *The Myth of 1648: Class, Geopolitics, and the Making of Modern International Relations*. London: Verso.
- Waltz, K. (1979) *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
- Walker, N. (2003) "Late Sovereignty in the European Union", in Walker, N. (ed) *Sovereignty in Transition*. Portland: Hart Publishing, pp. 3-33.
- Weber, M. (1946 [1919]) "Politics as a Vocation", in Gerth, H. H. and Wright Mills, C. (eds) *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press, pp. 77-129.
- Wendt, A. (1992) "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, 46(2): 391-425.



*Djordje Stojanovic*  
**TRACTATE ABOUT CONTEMPORARY  
REPOSITIONING OF THE DISCOURSE OF THE STATE**

**Resume**

*This paper will try to present and analyze some of the discursive components of destabilization of the classical concept of the state. In this respect, a special focus will be its spatial dimension (territory, territoriality and “territorial trap”) and dimensions of sovereignty. On the other hand, this paper will also deal with the possibility of a plural understanding of sovereignty, the rearticulating of the relationship between anarchy and sovereignty for the perception of the international order and “symbolic violence” of the modern state.*

**Keywords:** *state, sovereignty, territory, territoriality, territorial trap*

---

\* Овај рад је примљен 20. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.